

УДК 330.341.1: 339.562

Дука Анастасія Петрівна, к.е.н., доцент,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІННОВАЦІЙНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІМПОРТУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Проаналізовано проблему впливу технологічного імпорту на формування конкурентоспроможності національної економіки. Здійснено порівняння профілів конкурентоспроможності Швейцарії та України за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2013-2014 рр. Досліджено та виявлено основні наслідки впливу технологічного імпорту на динаміку реалізованої інноваційної продукції України у період 2004-2012 р.

Ключові слова: технологічний імпорт, конкурентоспроможність, інноваційна продукція, інноваційний етап розвитку

Постановка проблеми. Економіка не вперше переживає етап інноваційного розвитку. Нововведення в техніці, зміна технологій, організації виробництва, економічних відносин і методів господарювання, орієнтованих на зростання продуктивності праці та підвищення ступеня задоволення потреб населення, розвиток людини, періодично виникають в суспільному виробництві. Тому в процесі розвитку економіки періодично спостерігаються етапи оновлення. І якщо інноваціям сьогодні у науковій літературі приділяється значна увага, то роль промислової політики у формуванні інноваційної економіки недооцінюється. Однак, промисловість - це та галузь, в якій максимально сконцентровані наукомісткі і високотехнологічні виробництва, що увібрали в себе передові науково-технічні досягнення попередніх періодів. Сьогодні у конкурентній боротьбі не завжди виграє творець нових знань. Скористатися перевагами спроможній той, хто першим таке нове знання спрямує у площину його практичного та ефективного використання. Тим самим рівень розвитку промисловості як

головного споживача техніко-технологічних інновацій – визначає місце країни в ієрархії технологічно розвинених держав, і, відповідно, її шанси зберегти свій економічний потенціал у довгостроковій перспективі.

Теоретичні та практичні аспекти дослідження використання нових знань у процесах промислового виробництва розкрито у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Фундаментальні засади дослідження інноваційних факторів у досягненні економічного прогресу започаткували такі вчені: М. Туган-Барановський, Дж. М. Кейнс, В. Рошер, Й. Шумпетер та інші. Визначенню ролі технологічного імперативу у сучасних соціально-економічних процесах, досягненню конкурентоспроможності та з'ясуванню економічних переваг використання інновацій при формуванні нової промислової політики розкривають у своїх працях іноземні та вітчизняні дослідники: В. Байнєв, В. Геєць, С. Губанов, А. Задоя, С. Захарін, Д. Комін, Б. Маліцький, М. Местірієрі, Р. Ніжегородцев, В. Осецький, Л. Федулова та інші.

Разом з тим, надзвичайно важливою та недостатньо дослідженою, на нашу думку, є проблема виявлення впливу доступу України до загальносвітового технологічного простору на ефективність формування власної промислової політики, оскільки, як показує досвід багатьох країн, незалежно від рівня економічного розвитку, надмірна орієнтованість на імпорт має прямий негативний вплив на економічну сферу, спричиняючи деформованість структури економіки, підвищення залежності, підвищення рівня безробіття, створення соціальної напруги у суспільстві.

Метою статті є дослідження проблеми впливу технологічного імпорту на результативність інноваційних процесів в економіці України та конкурентоспроможність у світовому технологічному просторі.

Загальний стан економіки країни визначають її конкурентні переваги у глобальному технологічному просторі. Сама поява у науковій літературі дискусії щодо конкурентних переваг дала поштовх М. Портеру

сформулювати висновок щодо виділення трьох типів економік: «економіки, що базується на факторах виробництва», «економіки, що базується на інвестиціях» та «економіки, що базується на інноваціях» [2, с.37]. Постійні інвестиції в нові технології, маркетинг й розвиток мережі обслуговування в міжнародному просторі або в розробку нових товарів створюють переваги вищого порядку, що ускладнює конкурентну задачу, зберігає переваги довше та пов'язані з вищим рівнем продуктивності [2, с.69]. Практичне втілення такого підходу знайшло відображення у дослідженнях основних факторів конкурентоспроможності. Так, у звітах про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму упродовж більш ніж тридцяти років, аналізуються і порівнюються багато факторів (компонентів), які впливають на формування національної конкурентоспроможності.

З 2005 року Всесвітній економічний форум аналізує конкурентоспроможність, використовуючи Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК) – комплексний інструмент оцінювання мікро- і макроекономічних показників національної конкурентоспроможності, на основі яких ідентифікується відповідна стадія розвитку економіки та детермінанти формування конкурентоспроможності.

Загальна логіка порівняння конкурентоспроможності різних за рівнем розвитку країн свідчить про врахування в Індексі стадій економічного розвитку. Це означає, що важливість кожної з виділених для розрахунку Індексу 12 складових залежить від стадії розвитку економіки кожної окремо взятої країни. При цьому оцінка потенціалу економічного зростання країн в середньо- і довгостроковій перспективі здійснюється через урахування поточного рівня розвитку, втіленого у диференціації стадій розвитку країни та визначеного рівнем ВВП на душу населення та частки корисних копалин у загальному експорті (товари й послуги) країни як середнього значення впродовж п'яти років. Відповідно до проведеної класифікації країн в межах розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна з 2008 р.

по 2012 р. знаходилась у числі країн, для яких характерним є перехід від «фактороорієнтованої економіки» до «економіки, орієнтованої на ефективність», а у звіті 2013 р. Україна ввійшла у коло держав, «орієнтованих на ефективність» [3].

Разом з тим, суттєвого погіршення для України в цілому зазнали підіндекси підсилення ефективності та фактори інноваційного потенціалу, а стійкою тенденцією до зменшення за період 2008-2013 рр. у значеннях рейтингів характеризуються такі фактори як інституції (зниження на 12 пунктів), ефективність ринку товарів (зниження на 21 пункт), ефективність ринку праці (зниження на 30 пунктів), технологічна готовність (зниження на 29 пунктів), інновації (зниження на 41 пункт).

За результатами звіту з конкурентоспроможності 2013–2014 р. першу позицію посіла Швейцарія, в десятку лідерів також входять Сінгапур, Фінляндія, Німеччина, США, Швеція, Гонконг, Нідерланди, Японія, Великобританія. Як свідчать представлені дані, Україна поступається Швейцарії за всіма складовими конкурентоспроможності, окрім розміру ринку (рис. 1).

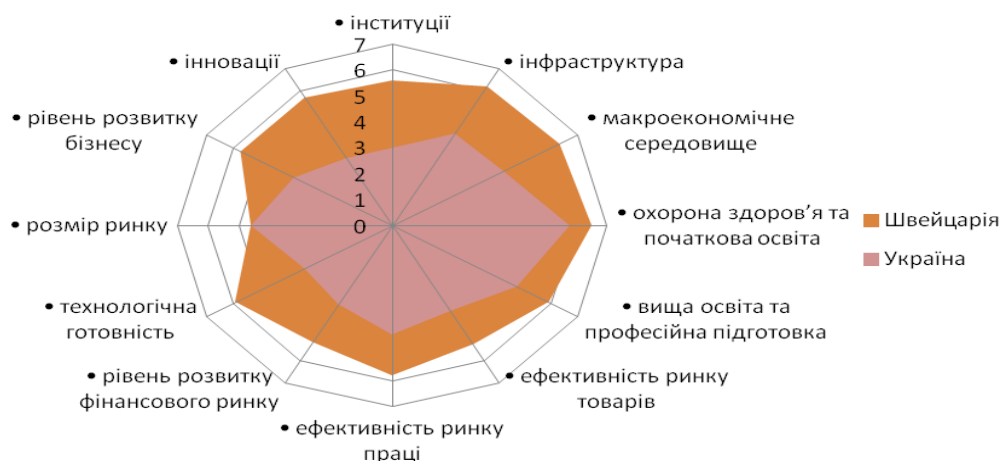


Рис. 1. Порівняння профілів конкурентоспроможності Швейцарії та України за ІГК 2013-2014

Джерело: складено автором за даними:[3].

Якщо прийняти до уваги, що: а) частки у загальносвітовому обсязі ВВП

обох країн складають практично однакові значення (0,44% у Швейцарії та 0,4% в Україні), б) на території України проживає населення майже у 6 разів більше ніж у Швейцарії, в) обсяг ВВП в розрахунку на одного жителя практично у 21 раз менше, порівняння цих країн між собою за основними компонентами конкурентоспроможності дозволяє обґрунтувати висновок про необхідність активізації впровадження ефективніших виробничих процесів, підвищення якості продукції, підтримання здатності використовувати наявні технології у підприємницькому секторі. Враховуючи прагнення України ввійти до складу країн, для яких характерна економіка, орієнтована на інновації, покращення стану за показниками другої компоненти як раз і характеризує спроможність здійснення такого переходу між стадіями розвитку країн.

Показник ВВП на душу населення засвідчує багатство країни, її можливості щодо забезпечення високого рівня життя та розвитку економіки. Розмір цього показника порівняно з передовими країнами суттєво поступається за значенням (в середньому майже у 7 разів) (табл.1.), тому ВВП для України необхідно суттєво збільшити.

Таблиця 1

Порівняння ВВП України та окремих розвинених країн в розрахунку на одну особу та темпів динаміки промислової продукції

Країна	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП України та окремих розвинених країн в розрахунку на одну особу (дол. США за ПКС 2005 року)								
Україна	3920	3706	5605	6766	5793	6059	6372	...
США	34083	39718	42646	43219	41524	42169	42620	...
Швейцарія	32856	35736	36647	39242	38038	39266	39600	39683
Швеція	26640	29146	32701	34299	32298	34124	35123	35167
Рівень безробіття, % до економічно активного населення, у середньому за рік								
Україна	...	11,6	7,2	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5
США	5,6	4,0	5,1	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1

Продовження табл.1

Швейцарія	3,4	2,7	4,5	3,4	4,3	4,5	4,0	4,2
Швеція	8,8	5,6	7,7	6,2	8,3	8,6	7,8	8,0

Джерело: розраховано автором за даними [4, с.529-530, 537-540].

Для розрахунку подолання відставання у рівні розвитку України від рівня розвитку Швейцарії протягом 5 років, складемо рівняння за середніми значеннями таблиці 1:

$$U1*(1+p1)^t = U2*(1+p2)^t$$

$U1$, $U2$ – рівень життя відповідно в Україні та Швейцарії, що вимірюється обсягом ВВП в розрахунку на одну особу, при цьому $U2=7U1$; $p1$, $p2$ – темп економічного зростання в Україні та Швейцарії, при цьому $p2=0,025$; t – 5 років.

Отже, отримаємо: $(1+p1)^5 = 7(1+0,025)^5$, звідки $p1 = 58,3\%$.

Таким чином, щоб досягти рівня розвитку Швейцарії у найближчі 5 років Україні необхідно забезпечити щорічне зростання ВВП на рівні не меншому за 58%, за умови, що темп розвитку Швейцарії залишатиметься без змін.

Оцінюючи необхідні темпи подолання відставання національної економіки від розвинених країн, варто мати на увазі, що незначні темпи зростання останніх (приблизно 1,5 – 2,5%) відбувається на тлі насичення основних потреб та задоволення основного попиту населення товарами, продукцією та послугами, а також досягненням значного рівня продуктивності праці. В Україні наявні значні потреби та незадоволений власним технологічно застарілим виробництвом попит, що зумовлює нарощення імпорту, а отже, – це фактично сприяє економічному розвитку інших країн. Це означає, що основним напрямом реалізації економічної політики має стати інноваційне оновлення національного виробництва, але на практиці цей напрям не знаходить належного втілення.

Якщо співставити динаміку технологічного імпорту та питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, яскраво прослідковується, що нарощення обсягів імпорту за основними високотехнологічними позиціями призводить до одночасного скорочення обсягів реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, і це характеризує «технологічне витіснення» високотехнологічної продукції з внутрішнього ринку (рис. 2).

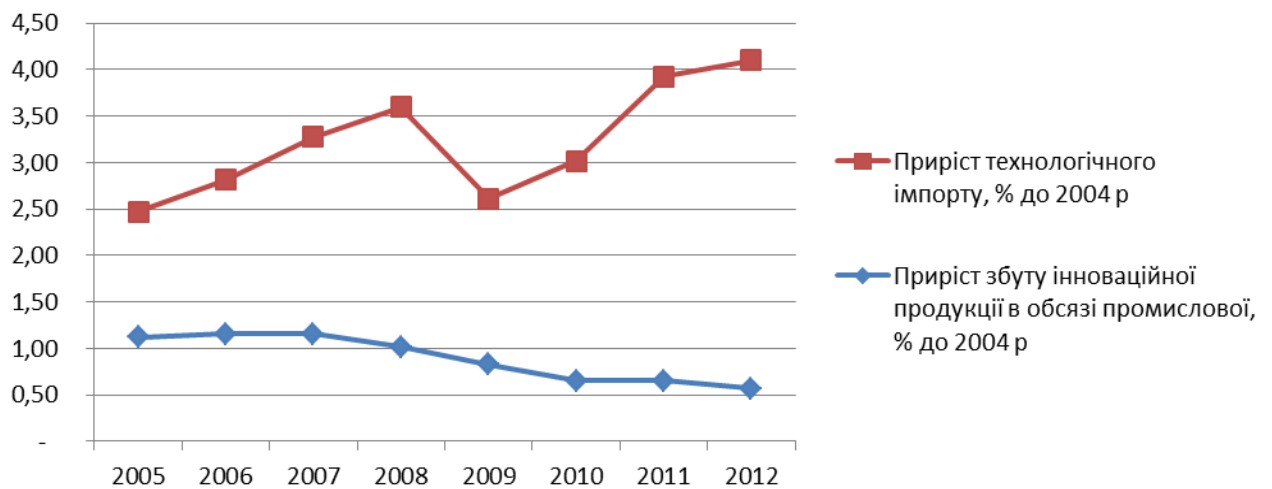


Рис.2. Співвідношення приросту технологічного імпорту та реалізованої інноваційної продукції у обсязі промислової за період 2004 – 2012 рр.

Джерело: складено автором за даними: [5].

У даному контексті варто зосередити увагу на тому, що зростання загального обсягу імпорту товарів та послуг при одночасному скороченні їх експорту, та переорієнтації експорту з продукції кінцевого споживання на проміжне свідчить про використання національного ВВП України на підтримку іноземних товаровиробників. Статистика також засвідчує, що поступово відбувається зростання залежності економіки від імпорту не лише високотехнологічної продукції, але й товарів споживчого попиту. Частка реалізованих імпортних товарів за останні роки зросла на 13,4% (з 24,7% у 2000 р. до 38,1% у 2011 р.), при цьому майже у 2 рази відбулося зростання

продовольчих товарів (з 6,8% до 12,2% відповідно).

Деталізація аналізу товарної номенклатури зовнішньої торгівлі також свідчить про суттєві перекоси у структурі промислового виробництва у бік низькотехнологічних видів діяльності, частка яких зростає майже у двічі при одночасному скороченні частки експорту високотехнологічної продукції. Слід зауважити, що ще у 2004 році обсяг експорту за всіма технологічними видами діяльності перевищував обсяг імпорту. У цьому контексті занепокоєння викликає не лише втрата існуючих обсягів експорту, а переорієнтація експорту у бік низькотехнологічних видів діяльності, за якими спостерігається зростання (табл.2). Однак, втрата експортних позицій внаслідок неконкурентоспроможності більшості промислових підприємств призвела до суттєвого перевищення імпорту в структурі зовнішньої торгівлі.

Таблиця 2

Групування зовнішньої торгівлі у межах переробної промисловості за технологічними параметрами видів діяльності, у %

<i>Рік</i>	<i>Низькотехнологічні</i>		<i>Середньотехнологічні</i>		<i>Високотехнологічні</i>	
	<i>імпорт</i>	<i>експорт</i>	<i>імпорт</i>	<i>експорт</i>	<i>імпорт</i>	<i>експорт</i>
2004	15,72	18,78	74,60	70,89	9,68	10,33
2005	17,32	20,44	72,09	70,13	9,98	9,14
2006	15,89	20,70	73,54	69,75	10,18	9,23
2007	14,60	20,63	74,53	70,44	10,43	8,63
2008	15,51	22,05	73,72	69,83	9,57	7,90
2009	20,24	31,86	66,23	60,89	13,18	7,04
2010	18,89	26,33	68,55	66,27	12,06	7,26
2011	15,03	25,09	73,09	66,47	10,98	8,29
2012	17,43	32,27	70,40	59,75	11,58	7,78

Джерело: Розраховано за даними: [5].

Таким чином зазначене дає можливість обґрунтувати висновок, що загальна тенденція до перевищення обсягу імпорту у структурі зовнішньої торгівлі відбувається за рахунок втрати експортних позицій за середньо- та високо- технологічними видами діяльності.

Висновки. Ступінь негативного впливу імпорту визначається не лише загальноекономічною ситуацією в країні, але й окресленими напрямами реалізації економічної політики. У випадку, коли економіка розвивається і демонструє зростання високими темпами, негативний ефект від зростання імпорту нівелюється розширенням внутрішнього попиту. У той же час в умовах уповільнення економічного розвитку значимість імпортозаміщення, особливо за основними групами товарів кінцевого споживання, орієнтованих на задоволення внутрішнього попиту набуває суттєвого значення. Більше того, зростання частки імпорту у проміжному споживанні виокремлює проблему підвищення залежності реального сектора економіки від імпорту сировини та вказує на необхідність підвищення технологічного рівня виробництва.

У такій ситуації на перше місце повинні бути винесені питання селективного імпортозаміщення з орієнтацією на несировинні, переробні та високотехнологічні види промислової діяльності, шляхом відновлення виробництва та налагодження нових виробництв з якісно вищим технологічним рівнем. Тому інноваційна політика повинна в першу чергу спрямовуватися на створення нової промислової бази для економіки, шляхом масштабного технологічного оновлення та модернізації існуючих підприємств, а також шляхом залучення інвестицій у нові високотехнологічні підприємства.

Використані джерела:

- 1.
2. Портер М. Международная конкуренция:/ Портер М. [Пер. с англ.] Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
3. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України за 2008-2013 рр. – [Електронний ресурс]. / ФОНД “Ефективне управління” – Електрон. дані. – Режим доступу: competitiveukraine.org.

4. Статистичний щорічник України за 2012 рік. Державна служба статистики України – За ред. О.Г.Осауленка. – К., 2013 –. 552 с.
5. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. / Державна служба статистики України. Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дука А.П. Инновационный этап развития и проблема технологического импорта в экономике Украины

Проанализирована проблема влияния технологического импорта на формирование конкурентоспособности национальной экономики. Проведено сравнение профилей конкурентоспособности Швейцарии и Украины по Индексу глобальной конкурентоспособности 2013-2014 гг. Исследованы и выявлены основные последствия воздействия технологического импорта на динамику реализованной инновационной продукции Украины за период 2004-2012 гг.

Ключевые слова: *технологический импорт , конкурентоспособность , инновационная продукция, инновационный этап развития*

Duka A.P. Innovative stage of development and issue of technological imports in Ukraine's economy

The issue of the impact of technological imports on the process of forming the competitiveness of the national economy is analyzed. The comparison of competitiveness profiles of Switzerland and Ukraine by Global Competitiveness Index 2013-2014 is realized. The major effects of technological imports to dynamics of innovative products sales in Ukraine during 2004-2012 are identified.

Keywords: *technological imports, competitiveness, innovative products, innovative development stage*

Дука Анастасія Петрівна,

к.е.н., доцент, докторант кафедри менеджменту

інноваційної та інвестиційної діяльності

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Моб. тел.: 050-385-80-49.